

02 αφιέρωμα

Πρόβλεψη και συσχετισμός δυνάμεων

«Μόνο όποιος θέλει έντονα, προσδιορίζει τα αναγκαία στοιχεία για την πραγματοποίηση της θέλησής του»

■ του Ρούντι Ρινάλντι

Οι σκέψεις που εκθέτει ο Γκράμσι στις σημειώσεις του για τον Μακιαβέλι, την πολιτική και το σύγχρονο κράτος έχουν τροφοδοτήσει πλήθος από αναλύσεις, δοκίμια, βιβλία, παρεμβάσεις. Στο σύντομο σημείωμα που ακολουθεί θα δώσουμε εντελώς συνοπτικά τις βασικές σκέψεις του Γκράμσι για δύο κρίσιμα θέματα: Την πρόβλεψη και τον συσχετισμό δυνάμεων. Εξυπακούεται ότι ο καλύτερος τρόπος είναι η άμεση επαφή και ανάγνωση του έργου του που κυκλοφορεί στην χώρα μας (*Για τον Μακιαβέλι*, εκδόσεις Ηριδανός).

Αναφερόμενος στην πρόβλεψη ο Γκράμσι σημειώνει πως «είναι βέβαιο ότι προβλέπω σημαίνει μονάχα βλέπω καλά το παρόν και το παρελθόν σαν κίνηση: βλέπω καλά, δηλαδή διακρίνω με ακρίβεια τα βασικά και μόνιμα στοιχεία της διαδικασίας». Αλλά, θα προσθέσει πως «είναι παράλογο να σκεφτούμε μία πρόβλεψη καθαρά αντικειμενική. Όποιος κάνει την πρόβλεψη, στην πραγματικότητα έχει ένα "πρόγραμμα" που θέλει να το κάνει να θριαμβεύσει και η πρόβλεψη είναι ακριβώς στοιχείο αυτού του θριάμβου».

Ακόμα περισσότερο, ο Γκράμσι θα υποστηρίξει πως «μπορούμε να πούμε ότι μονάχα στο βαθμό που η πρόβλεψη συνδέεται με ένα πρόγραμμα, αποκτάει και μια αντικειμενικότητα». Και εξηγεί αυτήν την φαινομενικά παράδοξη άποψη με τα εξής επιχειρήματα:

- 1) Μονάχα το πάθος οξύνει το νου και συνεργεί στο να κάνει πιο καθαρή τη διαίσθηση και άρα να αποκτάμε μια εμπειρία στην ανάλυση των διαφόρων καταστάσεων και κινήσεων,
- 2) Μόνο η ύπαρξη στον «προβλέποντα» ενός προγράμματος για πραγματοποίηση τον καθιστά ικανό ώστε να κρατιέται στο ουσιαστικό, και
- 3) διότι, εφόσον η πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα εφαρμογής της ανθρώπινης θέλησης στην κοινωνία των πραγμάτων,

το να κάνουμε αφαίρεση κάθε βουλητικού στοιχείου ή να υπολογίζουμε μονάχα την επέμβαση των θελήσεων των άλλων και να θεωρούμε τα στοιχεία αυτά σαν αντικειμενικούς όρους, ακρωτηριάζουμε την πραγματικότητα.

Για να γίνει πιο εμφανής η άποψη του θα την συνοψίσει σε μια φράση: «Μόνο όποιος θέλει έντονα, προσδιορίζει τα αναγκαία στοιχεία για την πραγματοποίηση της θέλησής του» και έτσι μετατρέπεται και αυτός σε ένα στοιχείο της πραγματικότητας, σε ένα ενεργό στοιχείο που πασχίζει να διαμορφώσει την πραγματικότητα τροποποιώντας τους συσχετισμούς των δυνάμεων.

Για τον Γκράμσι δεν υπάρχουν σινικά τείχη ανάμεσα στους αντικειμενικούς και υποκειμενικούς παράγοντες. Όποιος ορθώνει τέτοια τείχη φοβάται την κοινωνική δυναμική, δεν θέλει έντονα, βουλιάζει στον αντικειμενισμό και στον οικονομισμό, γίνεται συντηρητικός, δεν εκτιμάει τα ξεσπάσματα, καταδικάζει το αυθόρμητο και περιμένει κάποιους αυτοματισμούς που θα έρθουν, όταν ωριμάσουν οι αντικειμενικοί όροι...

Για τον Γκράμσι, «ο πολιτικός σε δράση (ο πολιτικός οργανισμός) είναι ένας δημιουργός, ένας διεγέρτης, αλλά ούτε δημιουργεί από το μηδέν, ούτε κινείται μέσα στο θολό κενό των επιθυμιών και των ονείρων του. Βασίζεται πάνω στην έγκυρη πραγματικότητα».

Αλλά τι είναι αυτή η έγκυρη πραγματικότητα; Είναι ίσως κάτι στατικό και ακίνητο ή μάλλον ένας συσχετισμός δυνάμεων σε συνεχή κίνηση και αλλαγή ισορροπίας; Όταν χρησιμοποιείς την θέληση για να δημιουργήσεις μια καινούρια ισορροπία δυνάμεων που πραγματικά υπάρχουν και δρουν, στηριζόμενος επάνω σε κείνη τη δύναμη που θεωρείται προοδευτική, και ισχυροποιώντας την για να την κάνεις να θριαμβεύσει, σημαίνει πάντα ότι κινείσαι στο έδαφος της έγκυρης πραγματικότητας, αλλά, για να την κυριαρχήσεις και να την ξεπεράσεις ή να συμβάλλεις σε αυτό.

Ο Γκράμσι θα φτάσει σε ένα σημείο συμπύκνωσης αυτής της αντίληψης λέγοντας ότι το «πώς πρέπει να είναι τα πράγματα», δηλαδή, το πώς πρέπει να γίνουν τα πράγματα σύμφωνα με ένα σχέδιο και πρόγραμμα είναι άρα κάτι το συγκεκριμένο, είναι μάλιστα η μοναδική ρεαλιστική και ιστορική ερμηνεία της πραγματικότητας, είναι μόνον ιστορία σε δράση και φιλοσοφία σε δράση, μόνον πολιτική.

Άρα, η πολιτική για τον Γκράμσι είναι ιστορία και φιλοσοφία σε δράση, είναι πραγματική κίνηση ανθρώπων που αγωνίζονται για ένα στόχο, έχοντας μια κοσμοαντίληψη και ένα σχέδιο για το πώς πρέπει να είναι τα πράγματα αρνούμενοι την υπάρχουσα κατάσταση.

Συσχετισμός δυνάμεων και πολιτική συνείδηση

Όμως πρέπει να αποκτήσουμε την ικανότητα να αναλύουμε τον συσχετισμό των δυνάμεων. Αν δεν αναλύσεις την πραγματικότητα και αν δεν καθορίσεις με όση μεγαλύτερη ακρίβεια γίνεται τον συσχετισμό δυνάμεων είναι αδύνατο να ασκήσεις οποιαδήποτε πολιτική.

Ο Γκράμσι παρατηρώντας ότι υπάρχει μια σύγχυση γύρω από το ζήτημα του συσχετισμού δυνάμεων θα πει: «Διαβάζουμε συχνά μέσα σε ιστορικές αφηγήσεις τη γενική έκφραση "συσχετισμός των δυνάμεων ευνοϊκός ή δυσμενής για τούτη ή εκείνη την τάση". Έτσι αφηρημένα, η διατύπωση αυτή δεν εξηγεί τίποτα ή σχεδόν τίποτα».

Στο μελέτη του συσχετισμού των δυνάμεων, ο Γκράμσι διακρίνει τρεις βασικές στιγμές ή βαθμίδες:

1) Έναν συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων που συνδέεται στενά με τη δομή, που είναι αντικειμενικός, ανεξάρτητος από τη θέληση των ανθρώπων, τέτοιος που μπορεί να μετρηθεί με τα συστήματα των θετικών ή των φυσικών επιστημών. Πάνω στη βάση του βαθμού ανάπτυξης των υλικών δυνάμεων της παραγωγής υπάρχουν οι κοινωνικοί σχηματισμοί που καθέναν τους αντιπροσωπεύει μια λειτουργία και έχει μια δεδομένη θέση στην παραγωγή. Η σχέση αυτή είναι που αποτελεί μια πραγματικότητα που δεν επιδέχεται αλλαγή: κανένας δεν μπορεί να αλλάξει τον αριθμό των επιχειρήσεων και όσων εξαρτώνται από αυτές, τον αριθμό των πλοίων με το δεδομένο πληθυσμό τους κτλ. Αυτή η βασική διάταξη επιτρέπει να μελετήσουμε αν υπάρχουν μέσα στην κοινωνία οι αναγκαίοι και επαρκείς όροι για έναν μετασχηματισμό της, επιτρέπει δηλαδή να ελέγχουμε το βαθμό του ρεαλισμού και του πραγματοποιήσιμου των διαφόρων ιδεολογιών ή και προγραμμάτων.

2) Μια διαδοχική στιγμή είναι ο συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων- δηλαδή «η εκτίμηση του βαθμού της ομοιογένειας της αυτοσυνείδησης και της οργάνωσης που έχουν πετύχει οι διάφορες κοινωνικές ομάδες».

Υπάρχουν βαθμίδες «που αντιστοιχούν στις διάφορες στιγμές της συλλογικής πολιτικής συνείδησης, έτσι όπως έχουν

εκδηλωθεί μέχρι τώρα στην ιστορία», ξεκινώντας από την οικονομικο-συνεταιριστική ως την πιο καθαρά πολιτική όταν μια τάξη συνειδητοποιήσει τα κοινά συμφέροντα της έως αυτή της ηγεμονίας και του κράτους.

3) Η τρίτη στιγμή είναι του συσχετισμού των στρατιωτικών δυνάμεων, που είναι άμεσα αποφασιστική ορισμένες φορές. Ο Γκράμσι θέλοντας να εξοπλίσει όσους δεν κατέχουν την πολιτική επιστήμη συμπληρώνει την ανάλυσή του με δύο σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με τον συσχετισμό των δυνάμεων και τις τρεις βαθμίδες του.

Α) Η ιστορική εξέλιξη αιωρείται αδιάκοπα ανάμεσα στην πρώτη και την τρίτη βαθμίδα, με τη μεσολάβηση της δεύτερης. Δηλαδή η ιστορική εξέλιξη καθορίζεται αδιάκοπα από την πορεία του συσχετισμού των κοινωνικών δυνάμεων και του στρατιωτικού συσχετισμού. Όμως η ιστορική εξέλιξη μεσολαβείται από την πορεία και τις εκδηλώσεις του πολιτικού συσχετισμού, γιατί αυτός κινητοποιεί, δικαιολογεί, συγκεντρώνει, συνενώνει, αποσυνθέτει, δημιουργεί όρους επικράτησης κ.λπ.

Β) Αλλά η πιο σημαντική -λέει ο Γκράμσι- παρατήρηση που πρέπει να κάνουμε αναφορικά με κάθε συγκεκριμένη ανάλυση του συσχετισμού των δυνάμεων είναι η ετούτη: ότι οι όποιες αναλύσεις δεν μπορούν και δεν πρέπει να αποτελούν σκοπό από μόνες τους, αλλά αποκτούν σημασία μόνο αν χρησιμεύουν στο να δικαιώσουν μια πρακτική δραστηριότητα, μια πρωτοβουλία της θέλησης. Αυτές δείχνουν ποια είναι τα σημεία της «ήσσανος αντιστάσεως» όπου η δύναμη της θέλησης μπορεί να εφαρμοστεί πιο αποτελεσματικά, υπαγορεύουν τις άμεσες τακτικές ενέργειες, δείχνουν πώς μπορεί καλύτερα να καταρτιστεί μια εκστρατεία πολιτικής ζύμωσης, ποια γλώσσα θα είναι καλύτερα αντιληπτή από τις μάζες κ.λπ.

Και θα τονίσει με έμφαση πως το αποφασιστικό στοιχείο κάθε κατάστασης είναι η μόνιμα οργανωμένη δύναμη και ετοιμασμένη από καιρό να επέμβει όταν κρίνεται ότι μια κατάσταση είναι ευνοϊκή. Για τον Γκράμσι είναι ευνοϊκή μια κατάσταση μόνο στο βαθμό που μια τέτοια δύναμη οργανωμένη και ετοιμασμένη από καιρό υπάρχει και είναι γεμάτη από μαχητική θερμότητα. Για αυτό -τονίζει- «το ουσιαστικό καθήκον είναι να καταγινόμαστε συστηματικά και υπομονετικά για να διαμορφώσουμε, αναπτύξουμε και να κάνουμε όλο και πιο ομοιογενή και συμπαγή, με συνείδηση του εαυτού της αυτή τη δύναμη».

✓ Η πολιτική για τον Γκράμσι είναι ιστορία και φιλοσοφία σε δράση, είναι πραγματική κίνηση ανθρώπων που αγωνίζονται για ένα στόχο έχοντας μια κοσμοαντίληψη και ένα σχέδιο για το πώς πρέπει να είναι τα πράγματα αρνούμενοι την υπάρχουσα κατάσταση

